

JSEM OSVČ. KOLIK SI MÁM PLATIT NA DŮCHOD?

Mgr. ZDENKA JANECKÁ

Na ČSSZ i na jednotlivé OSSZ se často obrací osoby samostatně výdělečně činné (dále jen „OSVČ“) s otázkou, která je velmi jednoduchá: „Kolik si mám platit pojistné, abych měl starobní důchod např. ve výši 12 tisíc korun?“ Oč je otázka jednodušší, o to je složitější odpověď. Pokusím se nejprve vysvětlit, co a jak ovlivňuje výši přiznaného starobního důchodu. Až následně uvedu aspekty, které se vztahují na OSVČ. Upozorňuji, že zcela pominu další skutečnosti, týkající se invalidního či předčasného starobního důchodu, rovněž nebudu zohledňovat dobrovolnou účast na důchodovém pojištění. Pokud je v článku dále odkazováno na konkrétní ustanovení zákona o důchodovém pojištění, je míněn zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

TERMINOLOGIE A VÝPOČTY

Starobní důchod je dávkou ze systému důchodového pojištění, do kterého pojištěnec (zaměstnanec, OSVČ či osoba dobrovolně účastná důchodového pojištění) odvádí pojistné na důchodové pojištění. Za zaměstnance tak činí zčásti i zaměstnavatel, ostatní skupiny pojištěnců si pojistné platí samy.

Starobní důchod se skládá ze základní výměry a z procentní výměry.

Základní výměra důchodu je jednotná měsíční částka, která se stanovuje pro každý rok nově, neboť činí 9 % průměrné mzdy platné k 1. lednu roku, ve kterém se důchod přiznává (zaokrouhuje se na desetikoruny nahoru). Pro rok 2017 činí základní výměra 2 550 Kč, pro rok 2016 to byla částka 2 440 Kč.

Procentní výměra, která je výsledkem složitého výpočtu, se stanovuje individuálně každému pojištěnci. Vypočte se tak, že se z *výpočtového základu* vezme jen taková část, která odpovídá procentní sazbě podle získaného počtu roků doby pojištění. **Výpočtový základ** se stanoví tak, že se *osobní vyměřovací základ* upraví v souladu se zákonem (viz dále). **Osobní vyměřovací základ** je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za *rozhodné období*. Rozhodné období je tedy prvním krokem ve výpočtu.

Rozhodné období začíná rokem následujícím po roce, ve kterém pojištěnec dosáhl 18. roku věku a končí rokem předcházejícím roku, do nějž spadá den, od kterého se důchod přiznává.

Osobní vyměřovací základ je tedy měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů z rozhodného období. Pro jeho výpočet se však obvykle z rozhodného období použije až období od roku 1986.

PŘÍKLAD 1

Osoba XY začala vykonávat zaměstnání od 15. srpna 1973, přičemž 18 let dosáhla v roce 1972. Věku nároku na „řádný“ starobní důchod dosáhne v roce 2017 (jedná se o muže). Rozhodné období pro stanovení osobního vyměřovacího základu je od 1. led-

na 1986 do 31. prosince 2016, jestliže si tato osoba požádá o přiznání důchodu ode dne spadajícího do roku 2017.

Roční vyměřovací základ za jednotlivé roky se stanoví tak, že se součet měsíčních vyměřovacích základů (u OSVČ roční vyměřovací základ, ze kterého bylo odvedeno pojištění) vynásobí koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu¹ (dále jen „koeficient nárůstu“). V důsledku tohoto výpočtu se výše vyměřovacích základů za jednotlivé kalendářní roky přepočte tak, aby odpovídala době, ve které se důchod přiznává, neboť koeficienty nárůstu zohledňují předchozí vývoj průměrné mzdy.

PŘÍKLAD 2

Osoba XY má v databázi nárokových podkladů za celý kalendářní rok 1986 evidovaný vyměřovací základ 18 tisíc Kč, za rok 2005 má vyměřovací základ 120 tisíc Kč a za rok 2016 celkem 200 tisíc Kč (jde o kalendářní roky vybrané namátkově pouze jako příklad). Při výpočtu důchodu budou v roce 2017 tyto vyměřovací základy přepočítány tak, že za rok 1986 bude započten vyměřovací základ 171 447 Kč, za rok 2005 částka 180 120 Kč a za rok 2016 skutečných 200 000 Kč, protože za rok předcházející roku přiznání důchodu má přepočítací koeficient vždy hodnotu 1.

Pokud byl stanoven vyměřovací základ v jednom kalendářním roce jak ze zaměstnání, tak ze samostatné výdělečné činnosti nebo z více zaměstnání, tyto vyměřovací základy se sečtou bez ohledu na to, zda se doby pojištění z různých činností překrývají.

PŘÍKLAD 3

Osoba XY byla zaměstnána po celý kalendářní rok 2006 a po dobu 7 měsíců vykonávala současně samostatnou výdělečnou činnost. Vyměřovací základ ze zaměstnání činil 198 763 Kč, vyměřovací základ OSVČ činil 63 458 Kč. Při výpočtu ročního vyměřovacího základu za rok 2006 se použije vyměřovací základ 262 221 Kč (součet obou uvedených vyměřovacích základů) vynásobený koeficientem nárůstu; celkem tedy roční vyměřovací základ bude činit 369 208 Kč a bude započteno 365 dní.

Úhrn všech ročních vyměřovacích základů se vydělí počtem kalendářních dní (součet všech období doby pojištění, ale i **nepojištěných** období), připadajících na rozhodné období (obvykle od roku 1986). Pokud v některých letech trvala některá z tzv. vyloučených dob (nejčastěji např. dočasná pracovní neschopnost, péče o dítě do 4 let věku, v určitém rozsahu též studium na střední či vysoké škole nebo období evidence u Úřadu práce ČR jako uchazeče o zaměstnání atd.), tyto dny se od celkového součtu dní odečtou. Tak se stanoví vyměřovací základ připadající v průměru na jeden den za všechny zohledněné roky.

Pro účel součtu získaných dob pojištění se však překrývající se doby různých pojištění započtou jen jednou. Z uvedeného pak vyplývá, že při zápočtu vyměřovacích základů v součtu i za překrývající se doby pojištění dochází v průměru k navýšení vypočteného vyměřovacího základu na jeden den. Zároveň zohledněním tzv. vyloučených dob se získané příjmy (vyměřovací základy) nerozmělní průměrováním do období, kdy pojištěnec žádné doby pojištění nezískal, protože ze zákonem uznávaných důvodů je lze z výpočtu vyloučit.

Takto vypočtený „denní“ průměrný vyměřovací základ se pak vynásobí koeficientem 30,4167 (§ 16 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění) tak, aby odpovídal průměrnému počtu dní v jednom měsíci. Výsledná částka pak představuje již zmíněný **osobní vyměřovací základ**.

PŘÍKLAD 4

Osoba YX vykonávala samostatnou výdělečnou činnost do 30. září 2001, kdy jí skončil nárok na výplatu peněžitě pomoci mateřství (PPM). Následně nevykonávala žádnou výdělečnou činnost, až od 1. září 2005 nastoupila do zaměstnání. Dítě, na které pobírala dávku PPM, dosáhlo věku čtyř let dne 28. dubna 2005. Osoba YX nebyla vedena na úřadu práce. Součet ročních vyměřovacích základů získaných před 1. říjnem 2001 a po 30. září 2005 bude pro stanovení osobního vyměřovacího základu vydělen počtem dní v rozhodném období, ze kterého ale budou vyloučeny dny od 18. března 2001, tj. 6 týdnů před očekávaným porodem (u OSVČ jen na žádost), a dále ode dne porodu do dosažení věku 4 let dítěte. Naopak dny od 28. dubna 2005 do 31. srpna 2005 se do výpočtu započtou, přestože v tomto období neměla osoba YX žádné příjmy (vyměřovací základy). Tato doba není dobou pojištění ani náhradní dobou pojištění. O tyto dny bude průměrný vyměřovací základ vypočtený na jeden den v rozhodném období „rozmělněn“.

Výpočtový základ se stanoví z osobního vyměřovacího základu redukcí dle redukčních hranic (§ 15 odst. 3 zákona o důchodovém pojištění). První redukční hranice činí 44 % průměrné mzdy stanovené pro rok, ve kterém se důchod přiznává, druhá redukční hranice činí 400 % této průměrné mzdy. Částky se zaokrouhlí směrem nahoru.

PŘÍKLAD 5

(Jiná osoba než v předchozích příkladech)

Osobní vyměřovací základ vypočtený z ročních vyměřovacích základů v rozhodném období činí 76 tisíc. Do částky první redukční hranice se započte 100 %, z částky nad první redukční hranici do druhé redukční hranice se započte 26 % a k částce nad druhou redukční hranici se nepřihlíží. 44 % z průměrné mzdy stanovené pro rok 2017 je 12 423 Kč, tzn. že tato částka se započte celá. 400 % průměrné mzdy činí 112 928 Kč (uvedený osobní vyměřovací základ této hranice nedosahuje). Rozdíl mezi 76 000 a 12 423 je 63 577 Kč. Z této částky se započte 26 %, tj. 16 531 Kč.

Výpočtový základ tedy činí $12\,423 + 16\,531 \text{ Kč} = 28\,954 \text{ Kč}$.

Nakonec se stanoví **procentní výměra**. Jedná se opět o individuální výpočet, který se odvíjí od získané doby pojištění a náhradní doby pojištění. Náhradní doba pojištění se však započte pouze v období mezi dosažením 18 let a vznikem nároku na důchod (tj. obvykle dosažením důchodového věku); u starobního důchodu se nadto hodnotí jen v rozsahu 80 %. Jedná se např. o evidenci na úřadu práce v rozsahu daném zákonem o důchodovém pojištění, období nároku na výplatu invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, péči o dítě do 4 let věku či o osobu závislou (u dob péče se přitom neuplatní krácení náhradních dob pojištění na 80 % rozsahu), období dočasné pracovní neschopnosti po skončení výdělečné činnosti apod. Za každý celý kalendářní rok (365 dní) důchodového pojištění (do doby než vznikne nárok na důchod) náleží

částka odpovídající 1,5 % z výpočtového základu (v období let 2013–2015 při účasti na důchodovém spoření pouze 1,2 %, pokud nebylo původně vyvedené pojistné doplaceno v roce 2017 zpět ČSSZ).

Procentní výměra za období, ve kterém pojištěnec vykonává výdělečnou činnost po dni nároku na řádný starobní důchod a nepobírá tento důchod (ani si nepožádá o výplatu zpětně), se zvyšuje tak, že 1,5 % výpočtového základu náleží za každých 90 kalendářních dní. S touto eventualitou se nebudeme v tomto článku zabývat.

PŘÍKLAD 6

Výpočtový základ činí 28 954 Kč. Pojištěnec získal za svůj pracovní život 43 roků a 126 dnů doby pojištění. Z výpočtového základu mu náleží $43 \times 1,5 \% = 64,5 \%$ z 28 954 Kč. Procentní výměra tohoto pojištěnce činí 18 676 Kč.

Důchod, jak bylo uvedeno v úvodu, se skládá ze základní výměry a z procentní výměry. V naposledy uvedeném příkladu by pojištěnci byl přiznán důchod ve výši $2\,550 + 18\,676 = 21\,226$ Kč.

Pokud bychom se ptali, jaké roční příjmy měla v průměru tato osoba (v příkladu č. 5 a č. 6), pak její roční příjem by po vynásobení koeficientem nárůstu za jednotlivé roky musel činit cca 900 000 Kč.

Kdybychom si vybrali osobu, jejíž příjmy se vyvíjely v průběhu let 1986–2016 souměrně a bez větších výkyvů či dokonce mezer v pojištěné činnosti, a tedy roční vyměřovací základy za jednotlivé roky by po vynásobení koeficientem nárůstu činily v průběhu let vždy cca 200 000 Kč, pak by *osobní vyměřovací základ* činil cca 16 656 Kč (průměrný měsíční příjem za rozhodné období).

Výpočet:

$31 \text{ (let)} \times 200\,000 / 11\,323 \text{ (počet dní za 31 let)} \times 30,4167 = 16\,655 \text{ Kč.}$

Výpočtový základ by pak činil $12\,423 + [(16\,655 - 12\,423) \times 26 \%] = 12\,423 + 1101 \text{ Kč} = 13\,524 \text{ Kč.}$

Procentní výměra při započtení doby pojištění 43 let by činila $13\,524 \times 64,5 \% = 8\,723 \text{ Kč.}$

Důchod by byl přiznán ve výši $2\,550 + 8\,723 \text{ Kč} = 11\,273 \text{ Kč.}$

PROČ MAJÍ OSVČ ZPRAVIDLA NIŽŠÍ DŮCHOD?

Výše důchodu se pro zaměstnance i pro OSVČ vypočítává zcela stejným způsobem. V čem je tedy podstatný rozdíl?

1. Vyměřovací základ (roční příjem) za každý kalendářní rok

Jak dochází k nárůstu průměrné mzdy zaměstnance, měl by se postupně zvyšovat i tento vyměřovací základ OSVČ. Tak tomu ale nebývá. Pokud by si v roce 2017 OSVČ platila pojistné, které odpovídá měsíčnímu vyměřovacímu základu např. 12 000 Kč, tj. roční vyměřovací základ 144 000 Kč, zaplatila by roční pojistné ve výši 42 048 Kč. Uvedený vyměřovací základ je podstatně nižší než polovina průměrné mzdy a zároveň jen o málo vyšší než současně platná minimální mzda. Přesto je o 60 tisíc vyšší než minimální roční vyměřovací základ stanovený pro OSVČ vykonávající v roce 2017 hlav-

ní činnost (na pojistném by OSVČ zaplatila o 17 316 Kč více, než platí-li minimální pojistné).

Pokud by OSVČ byla v rozhodném období účastna pojištění po dobu 43 let a v období let 1986–2016 by roční vyměřovací základ (po vynásobení koeficientem nárůstu) činil cca 144 000 Kč, tj. 12 000 Kč v průměru na jeden měsíc (odpovídá i osobnímu vyměřovacímu základu), činil by její důchod, přiznaný v roce 2017, procentní výměru $7\,740 + \text{základní výměru } 2\,550 = 10\,290$ Kč. *V současné době je to jen teoretický případ, neboť institut OSVČ byl zaveden až od roku 1990, tj. maximálně lze za tuto činnost získat pouze 26 let pojištění).*

2. Koeficient nárůstu

Jak bylo uvedeno výše, je to nástroj na přepočítání vyměřovacího základu za předchozí roky do výše, která odpovídá roku přiznání důchodu. Čím je kalendářní rok blíže roku přiznání důchodu, tím je koeficient nižší, čím je vzdálenější, tím je koeficient vyšší. Např. když OSVČ odvedla pojistné v roce 1994 z ročního vyměřovacího základu ve výši 13 200 Kč, je-li jí v roce 2017 přiznáván důchod, bude za rok 1994 započten roční vyměřovací základ ve výši 54 040 Kč. Naopak, pokud za rok 2016 OSVČ odvedla pojistné z ročního vyměřovacího základu 64 813 Kč, bude započten právě jen v této výši (koeficient = 1). V obou případech se jedná o minimální roční vyměřovací základ. Nelze tedy doporučit OSVČ, aby si dlouhodobě každý rok platila pojistné stále ve stejné výši. Její vyměřovací základ za jednotlivé roky by se měl zvyšovat stejně jako mzdy zaměstnanců.

3. Celková doba pojištění

Pro stanovení procentní výměry je důležité, kolik celých let doby pojištění pojistník získá. Čím je počet roků vyšší, tím vyšší bude procentní výměra vypočtená z výpočtového základu. Pokud by osobní (měsíční) vyměřovací základ činil 12 000 Kč za roky, ve kterých byla OSVČ účastna pojištění, ale v rozhodném období by získala jen 35 let doby pojištění, výše důchodu přiznaného v roce 2017 by činila 12 000 (tato částka se do výpočtového základu započte celá, nedosahuje první redukční hranice) $\times 52,5\% + 2\,550 = 8\,850$ Kč.

Pokud by této OSVČ v období 1986–2016 (31 let) chyběly 2 roky pojištění a ty by nebyly pokryty ani náhradní dobou pojištění, úhrn ročních vyměřovacích základů za 29 let by se vydělil počtem dní za 31 let. Osobní vyměřovací základ by pak nečinil 12 000 Kč, ale cca 11 218 Kč, výsledná výše důchodu by pak byla pouze 8 440 Kč.

4. Samostatná výdělečná činnost OSVČ netrvá po celé rozhodné období

OSVČ zpravidla nevykonává během pracovního života pouze samostatnou výdělečnou činnost, ale určitý podíl činí období zaměstnání. Čím je období zaměstnání delší oproti období výkonu samostatné činnosti, tím je částka důchodu zpravidla vyšší. Samozřejmě zde mluvíme o zaměstnání, které zakládá účast na nemocenském pojištění, potažmo na důchodovém pojištění. Zaměstnání malého rozsahu nebo dohody o provedení práce, které nezakládají účast na pojištění, nemohou ovlivnit výši důchodu jinak než negativně (absencí doby pojištění a rozemlněním celkových příjmů i do nepojiš-

těných období). Vyměřovací základ zaměstnance je zpravidla vyšší než OSVČ. Důvodem je i to, že ačkoli procentuálně je odvod pojistného na důchodové pojištění za zaměstnance i za OSVČ stejný, celou tíži odvodu pojistného nese OSVČ sama, zatímco na odvodu pojistného z tzv. hrubého příjmu zaměstnance (obdoba vyměřovacího základu u OSVČ) se podílí i zaměstnavatel. I toto je důvod, proč si OSVČ sama určený vyměřovací základ většinou dobrovolně nenavýšuje.

Z uvedeného vyplývá, že na výši důchodu má vliv mnoho aspektů. Zároveň se jedná o individuální výpočet dle individuální pracovní historie každého občana, který byl pojištěncem a po dostatečně dlouhou dobu odváděl pojistné, ať již jako zaměstnanec, či OSVČ.

DOBRÁ RADA NAD ZLATO

Je-li zaměstnanci OSSZ/PSSZ/MSSZ Brno (dále jen „OSSZ“) položena ze strany OSVČ otázka „kolik si mám platit pojistné, abych měl důchod ve výši 12 000 Kč“, nemůže zodpovědně odpovědět. Neví, kolik let započitatelné doby pojištění tazatel získal, jaké budou koeficienty nárůstu v roce přiznání jeho důchodu, jak vysoké jsou jeho roční vyměřovací základy za všechny odpracované roky od roku 1986. Má-li OSVČ před sebou ještě mnoho pracovních let, je na místě doporučit odvod pojistného z vyššího vyměřovacího základu, než je stanovené minimum. S ohledem na způsob stanovení výpočtového základu pomocí redukce osobního vyměřovacího základu (viz vysvětlení v předchozím textu) lze ve většině případů doporučit zvýšení vyměřovacího základu alespoň na úroveň první redukční hranice, tj. 44 % průměrné mzdy. Každý si však může platit jen dle svých možností. Jde-li o OSVČ, jejíž důchodový věk se již blíží, může nastat i situace, kdy v některých letech měla vysoké vyměřovací základy (například ze zaměstnání nebo z let, kdy se jí výrazně v podnikání dařilo) a ty budou mít i vysoký koeficient nárůstu, jedná-li se o období před delší dobou. Navýšení vyměřovacího základu za zbývající roky před přiznáním důchodu třeba i o desetitisíce by pak výši důchodu nemuselo nijak výrazně ovlivnit. Taková rada by ze strany OSSZ nebyla správná.

Ze všech výše uvedených důvodů není možné poskytnout OSVČ jinou radu, než že s dostatečným předstihem musí myslet na své zabezpečení ve stáří a zvolit si dle svého uvážení, zda bude spoléhat na státní důchod. Pokud ano, bude si pravidelně navýšovat určený vyměřovací základ dle růstu mezd zaměstnanců, nebo se rozhodne jinak a bude si platit např. doplňkové penzijní spoření, případně investuje do peněžních fondů či do nemovitých věcí ve smyslu finančních rezerv.

Blíží-li se OSVČ již její důchodový věk, může využít pomůcky pro výpočet svého budoucího důchodu. Nejprve je třeba požádat o „Informativní osobní list důchodového pojištění“ (nárok 1x za rok), žádost se zasílá na ústředí ČSSZ. Po jeho obdržení lze využít kalkulačku pro výpočet důchodu na webu ČSSZ (v části věnované důchodovému pojištění), kde se výpočet dá provést s predikcí až 5 let dopředu, i když koeficienty nárůstu nejsou známy a jsou pouze predikovány ve verzích minimalistická, střední a optimistická. Majitelé datových schránek mohou využít důchodovou kalkulačku na ePortálu ČSSZ s automatickým načtením ročních vyměřovacích základů evidovaných v databance nárokových podkladů ČSSZ. V kalkulačce je pak možné vyzkoušet různé

výše ročních vyměřovacích základů v nejbližších 5 letech a zjistit tak, jak ovlivní výši budoucího starobního důchodu. ■

Autorka článku pracuje na úseku sociálního pojištění ČSSZ.

¹ Koeficient nárůstu se stanovuje dle § 17 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění pro každý kalendářní rok nově jako podíl všeobecného vyměřovacího základu, který o dva roky předchází kalendářnímu roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ.

KNIHOVNIČKA

● ÚZ č. 1215 – ŽIVNOSTENSKÉ PODNIKÁNÍ, VOLNÝ POHYB SLUŽEB, PODPORA PODNIKÁNÍ

NOVINKA

Vydal Sagit, a. s., 240 stran, 119 Kč

Od posledního vydání došlo k několika změnám, z nichž zásadní je novela živnostenského zákona účinná od září 2017 (71 změn a doplnění) a změna nařízení vlády o obsahových náplních jednotlivých živností. Publikace dále obsahuje aktuální znění zákona o podnikání v oblasti cestovního ruchu, zákona o podpoře malého a středního podnikání, zákona o uznávání odborné kvalifikace, zákona o omezení provozu zastávek, zákona o prodejně době a některé další předpisy – celkem 11 právních předpisů v aktuálním znění. Všechny novelizované pasáže jsou zvýrazněny tučně.

● KREATIVNÍ ÚČETNICTVÍ A ÚČETNÍ PODVODY

NOVINKA

Zita Drábková

Vydal Wolters Kluwer, a. s., 152 stran, 220 Kč

Nejvyšší zásadou vedení účetnictví je věrný a pravdivý obraz („true and fair view“), označovaný též jako věrný obraz (věrné zobrazení). Publikace se snaží nalézt odpovědi na otázky: „Kde leží hranice mezi účetním podvodem a přijatelnou mírou kreativity zpracování účetních dat?“, „Jaké jsou symptomy úmyslného účetního podvodu a jaké kreativního účetnictví?“, „Lze identifikovat a řídit riziko účetních chyb a podvodů?“ Autorka v publikaci navrhuje náhled na stanovení hranic mezi kreativním účetnictvím v rámci zákonných předpisů a nelegálními účetními podvody, na které se vztahuje trestní zákoník. Dále prezentuje jeden z možných přístupů, jak identifikovat riziko použití metod kreativního účetnictví, jehož následkem je významná manipulace s účetními daty nad rámec věrného a poctivého obrazu účetnictví. Na základě výsledků navržených případových studií včetně otestovaných reálných dat účetních výkazů vybraných účetních jednotek a dále testování přístupu CFEBT zahrnujícího dlouhodobé teoretické a praktické studium aspektů kreativního účetnictví byl navržen „trojúhelník rizika účetních chyb a podvodů“ z pohledu uživatele účetních výkazů. Trojúhelník rizika účetních chyb a podvodů má formu anti-fraud systému a může být použit ve zvolené šíři všemi uživateli účetních výkazů k testování, resp. řízení rizika manipulace účetních výkazů v čase nejméně pěti účetních období.